

Wojciech Góralski

"Recepcja kościelnego prawa powszechnego w ustawodawstwie i działalności duszpasterskiej diecezji wrocławskiej po Soborze Watykańskim II", Janusz Borucki, Wrocław 2012 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 56/3, 169-175

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Janusz Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego w ustawodawstwie i działalności duszpasterskiej diecezji wrocławskiej po Soborze Watykańskim II*, Wrocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Wrocław 2010, ss. 335.

Praca stanowi interesującą próbę ukazania – na przykładzie diecezji wrocławskiej – złożonego procesu recepcji posoborowego kościelnego prawa powszechnego (zawartego przede wszystkim w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku) w ustawodawstwie i duszpasterstwie Kościołów partykularnych. A jeśli, jak to określił Jan Paweł II, promulgowany przezeń w 18 lat po zakończeniu Vaticanum II KPK jest „wielkim pasem transmisyjnym” przenoszącym na ujęcia normatywne soborową eklezjologię i całe soborowe dzieło, to w książce ks. Boruckiego chodzi w gruncie rzeczy o recepcję w „ustawodawstwie i działalności duszpasterskiej” Kościoła Wrocławskiego właśnie dzieła reformy i odnowy soborowej. Tego rodzaju badania, podejmowane w odniesieniu do poszczególnych Kościołów partykularnych, zdają się być bardzo pożyteczne poznawczo, ale również w wymiarze praktycznym, pozwalając poznać i ocenić zarówno sam proces owej recepcji, jak i jej zakres przedmiotowy, a także dostrzec obszary, którym ustawodawcy partykularni poświęcili zbyt mało uwagi.

W sformułowaniu tytułu opracowania zastrzeżenia może budzić określenie samej przestrzeni, w której dokonywała się posoborowa recepcja „kościelnego prawa powszechnego”. Autor wskazał tutaj „ustawodawstwo i działalność duszpasterską” diecezji wrocławskiej. Pomijając to, że dziedzinę duszpasterstwa kształtuje ustawodawstwo (wystarczyło więc ograniczyć się do zwrotu „w ustawodawstwie”), to trudno przyjąć, że podmiotem „działalności duszpasterskiej” jest

diecezja („...i działalności duszpasterskiej diecezji wrocławskiej...”). Podmiotami tej działalności są: biskup diecezjalny, biskupi pomocniczy, proboszczowie, wikariusze parafialni i inni duszpasterze, diecezja zaś jest tylko „miejszem”, w którym działalność ta jest prowadzona. A jeśli chodziło o zaakcentowanie sfery duszpasterskiej, to tytuł pracy mógłby brzmieć następująco: „Recepcja kościelnego prawa powszechnego w diecezji wrocławskiej po Soborze Watykańskim II – w ustawodawstwie i działalności duszpasterskiej”.

Słusznie Autor nadmienia we wstępie, iż recepcja formalna norm kodeksowych wyraża się w stanowieniu przez biskupa diecezjalnego aktów normatywnych (w różnych formach), a recepcja materialna polega na akceptacji tychże aktów i wprowadzaniu ich w życie (s. 18); należało jednak wspomnieć, że przeprowadzone badania dotyczą jedynie recepcji formalnej (poznanie materialnej wymagałoby przeprowadzenia odrębnych badań socjologicznych).

Swoją pracę ks. Borucki oparł na szerokiej bazie źródłowej (dokumenty Soboru Watykańskiego II, dokumenty papieskie, dokumenty Kurii Rzymskiej, dokumenty Konferencji Episkopatu Polski, dokumenty synodów wrocławskich, dokumenty biskupów wrocławskich, dokumenty Kurii Diecezjalnej Wrocławskiej, umowy międzynarodowe, dokumenty państwowe). Ze zrozumiałych względów dominują tutaj dokumenty biskupów wrocławskich. Autor wykorzystał także pokazną literaturę przedmiotową – zarówno o charakterze teologiczno-prawnym, jak i dotyczącą bezpośrednio diecezji wrocławskiej.

Struktura opracowania oparta jest na siedmiu rozdziałach. Pierwszy z nich ma charakter niejako wprowadzający, poświęcony jest bowiem opisowi diecezji wrocławskiej w drugiej połowie XX wieku i pierwszej dekadzie wieku XXI (przedstawiono tutaj organizację diecezji, prowadzone w niej duszpasterstwo, biskupów wrocławskich i synody diecezjalne). W kolejnych – od drugiego do szóstego włącznie – ukazano dziedziny życia diecezjalnego, w odniesieniu do których miała miejsce recepcja kościelnego ustawodawstwa powszechnego: przekaz wiary i nauczanie (II), sprawowanie i przyjmowanie sakramentów (III), pozostałe akty kultu Bożego oraz miejsca święte (IV), życie i posługa

kapłanów (V), apostołstwo świeckich (VI). Rozdział siódmy natomiast („Zarządzenia administracyjne”) Autor wyodrębnił pod względem formalnym, prezentując tutaj akty władzy wykonawczej biskupów wrocławskich (dekrety ogólne). Jest to konstrukcja właściwa.

Właściwe są także metody, którymi Autor posłużył się w prezentowaniu wyników swoich poszukiwań. Metoda historyczno-prawna nieodzowna była w przygotowaniu rozdziału pierwszego, a w pewnej mierze także pozostałych. W tych jednak wiodąca była metoda egzegetyczna, inaczej dogmatyczno-prawna oraz analityczno-porównawcza i porównawcza.

W rozdziale I (s. 23-69), przedstawiając diecezję wrocławską, Autor zatrzymuje się najpierw na jej organizacji (dekanaty i rejony duszpasterskie; kapituły: katedralna oraz kolegiackie), po czym omawia duszpasterstwo: najpierw w latach 1965-1988, a następnie po roku 1989. Obszerniejszy segment swoich wywodów poświęca ks. Borucki biskupom wrocławskim: Antoniemu Pawłowskiemu, Janowi Zarębie, Henrykowi Muszyńskiemu, Bronisławowi Dembowskiemu i Wiesławowi Meringowi, ukazując na wstępie samą istotę i naturę władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego. Prezentacja wymienionych rządców Kościoła Wrocławskiego nie ogranicza się do podania danych biograficznych, lecz obejmuje także organizacyjne i duszpasterskie dokonania rządców jednej z najstarszych polskich diecezji. Uwagę czytelnika przyciąga zwięzła charakterystyka szczególnie preferowanych przez poszczególnych hierarchów kierunków ich aktywności duszpasterskiej prowadzonej w duchu Vaticanum II. Skupiając następnie swoją uwagę na synodach diecezjalnych (po zwięzłym zaprezentowaniu historii tej instytucji), Autor ukazuje dwa synody: bp. Antoniego Pawłowskiego – z 1967 roku oraz rozpoczęty w 1986 roku przez bp. Jana Zarębę, przerwany 22 listopada tegoż roku przez jego śmierć, podjęty następnie w 1993 roku przez bp. Bronisława Dembowskiego i przezeń zakończony w 1994 roku.

Rozdział II (s. 71-97), poświęcony nauczaniu, zawiera omówienie diecezjalnych norm prawnych (głównie synodalnych) w dziedzinie przepowiadania słowa Bożego, katechizacji przy parafiach (na uwa-

gę zasługuje tutaj statut Referatu Katechetycznego Kurii Diecezjalnej nadany przez bp. H. Muszyńskiego w 1988 roku), nauczania religii w szkołach (od 1990 roku), przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego (fragment ten powinien znaleźć się raczej w rozdziale czwartym), wreszcie środków społecznego przekazu.

W rozdziale III (s. 99-136) czytelnik zapoznaje się z recepcją norm kodeksowych w ustawodawstwie diecezji wrocławskiej w dziedzinie sakramentologii (w odniesieniu do poszczególnych sakramentów). Najobficiej ustawodawcy diecezjalni uregulowali kwestie związane z Eucharystią (Msza św., przechowywanie i kult Najświętszego Sakramentu, Komunia św.), wykazując dużą troskę o wzrost życia eucharystycznego w diecezji. Uderza tutaj duża wnikliwość ustawodawcy synodalnego porządkującego szereg spraw związanych choćby ze sprawowaniem Mszy św. w parafiach czy pogłębianiem kultu eucharystycznego (m.in. poprzez Diecezjalny Kongres Eucharystyczny w 1988 roku).

Gdy chodzi o pozostałe akty kultu Bożego oraz miejsca święte (rozdział IV, s. 137-172), to Autor podkreśla m.in., iż drugi synod wrocławski dużo uwagi poświęcił modlitwie – tak w wymiarze indywidualnym, jak i wspólnotowym. Interesujące okazały się postanowienia ustawodawców diecezjalnych, m.in. Instrukcja bp. W. Meringa z 2011 roku, w przedmiocie odmowy pogrzebu chrześcijańskiego. Instrukcja ta, dobrze oddająca ducha kan. 1184 §§ 1-2 KPK, szeroko normę tę wyjaśnia. Właściwie, jak się wydaje, reguluje również przebieg obrzędów pogrzebowych sprawowanych przy urnie z prochami zmarłego. Na uwagę zasługują także referowane przez ks. Boruckiego normy dotyczące kultu Świętych (szczególnie lokalnych), obrazów i relikwii, podobnie jak normy odnoszące się do miejsc świętych (zwłaszcza świątyń i kaplic).

Rozdział V (s. 173-223), traktujący o życiu i posłudze kapłanów, ukazuje wszechstronność postanowień synodalnych w przedmiocie formacji kandydatów do kapłaństwa a także formacji samych kapłanów. W odniesieniu do praw i obowiązków duchowieństwa czytelnik zapoznaje się z odnośnymi regulacjami obydwu synodów diecezjal-

nych, a także pozasynodalnymi zarządzeniami biskupów włocławskich. Co się tyczy tych ostatnich, ks. Borucki trafnie wskazuje (podobnie zresztą i w innych rozdziałach) na potrzebę stałego „monitoringu” prowadzonego przez władzę diecezjalną w stosunku do funkcjonowania norm diecezjalnych (szczególnie synodalnych), niejednokrotnie bowiem życie niesie ze sobą potrzebę dokonania określonych zmian czy modyfikacji niektórych dawnych regulacji. Przykładem tego może być zarządzenie bp. W. Meringa z 2009 roku, w którym znacząco znowelizował wcześniejszy przepis (z 1995 roku, pochodzący od jego poprzednika) wymagający – w każdym przypadku – zezwolenia ordynariusza miejsca na wyjazd kapłana za granicę (bp W. Mering zniósł obowiązek uzyskania zezwolenia na wyjazdy księży do krajów Unii Europejskiej realizowane podczas urlopu).

Szeroko Autor przedstawia prawa i obowiązki duchownych pełniących określone urzędy: dziekanów i ich współpracowników, proboszczów i administratorów parafii, wikariuszy parafialnych, rektorów kościołów i kapelanów. Zaczynając od urzędu dziekana, ks. Borucki zwraca uwagę na okres trwający między zakończeniem Soboru Watykańskiego II (1965) a promulgowaniem nowego KPK (1983), kiedy to Paweł VI wydał szereg dokumentów wprowadzających – w duchu dyrektyw soborowych – odnośne zmiany w Kodeksie z 1917 roku (np. Instrukcja *Imago* z 1973 roku ukazująca w nowym świetle urząd dziekana, jako urząd o charakterze duszpasterskim). Interesujące są postanowienia referowanych przez Autora zarządzeń bp. J. Zaręby w przedmiocie urzędu proboszcza (np. o posłudze proboszcza w konfesjonale /1977/ czy o prowadzeniu akcji charytatywnej z /1981/).

W tym samym rozdziale czytelnik spotyka segment poświęcony instytucjom diecezjalnym (Kuria Diecezjalna; Rada Kapłańska), co należało zasygnalizować w tytule rozdziału.

W rozdziale VI (s. 225-256) Autor opracowania omawia apostołstwo świeckich. Po zaprezentowaniu dyspozycji obydwu synodów diecezjalnych w przedmiocie praw i obowiązków laikatu, swoją uwagę skupia na duszpasterstwie rodzin (m.in. informuje o powołaniu przez bp. W. Meringa w 2010 roku Katolickiego Centrum Służbie Rodzinie).

Poruszając z kolei kwestię udziału wiernych świeckich w radach, ks. Borucki wskazuje na Diecezjalną Radę Duszpasterską oraz parafialne Rady Duszpasterskie. Zatrzymuje się następnie przy stowarzyszeniach i ruchach kościelnych oraz kształceniu wiernych świeckich (Instytut Wyższej Kultury Religijnej, Studium Teologii, Uniwersytet Ludowy, Studium Życia Rodzinnego, Diecezjalne Studium Organistowskie).

W rozdziale o wiernych świeckich dość sztucznie tkwi podrozdział szósty, poświęcony instytutom życia konsekrowanego.

„Zarządzenia administracyjne” to tytuł rozdziału VII (s. 257-286). Nasuwa się pytanie, czy pomieszczone tutaj kwestie (podziały administracyjne diecezji, budynki sakralne i majątek kościelny, opieka nad zabytkami i dziedzictwem artystycznym, duszpasterstwo charytatywne, pozostałe zarządzenia administracyjne) nie powinny się znaleźć raczej w obrębie wcześniejszych rozdziałów, stosownie do materii? Poza tym Autor nieco inaczej określa tutaj akty administracyjne biskupów (s. 257-258) w stosunku do tego, jak je określił we wstępie (s. 21).

W zakończeniu książki czytelnik znajduje m.in. stwierdzenie, iż „dokładna analiza posoborowego ustawodawstwa diecezji wrocławskiej wskazuje na złożoność owego długiego i wieloetapowego procesu [repcji kościelnego prawa powszechnego – W.G.]”, rozpoczętego przez bp. A. Pawłowskiego dziełem pierwszego synodu (posoborowego) z 1967 roku, ojca Vaticanum II. Synod ten ks. Borucki ocenia wysoko, podkreślając wielokrotne nawiązywanie w nim do uchwał soborowych. Był to zresztą pierwszy w kraju synod posoborowy. Stanowił on znaczącą kodyfikację prawa diecezjalnego, miał przy tym – w dużej mierze – wymiar duszpasterski. Stał się udaną próbą przeszczepienia na grunt Kościoła partykularnego doktryny soborowej.

We wspomnianym procesie, jak ocenia Autor, dużą rolę odegrał następnie drugi synod posoborowy mający swoją złożoną historię (rozpoczęty w 1986, a ukończony osiem lat później). Synod ten zajął się „transmisją” do życia Kościoła partykularnego już nie tylko nauki soborowej, lecz także norm posoborowego Kodeksu Prawa Kanonicznego. I ten synod Autor ocenia jako mający wymiar duszpasterski, choć jego „sformułowania jurydyczne” uważa za „zasadniczy walor” (s. 291).

W pełni trzeba zgodzić się i ze stwierdzeniem, że stanowił on „niewątpliwie doniosłe wydarzenie w życiu Kościoła wrocławskiego” (tamże).

Dla procesu recepcji prawa powszechnego w ustawodawstwie diecezjalnym swoje znaczenie miała również działalność ustawodawcza biskupów wrocławskich o charakterze pozasynodalnym. W ramach tej aktywności szczególną troską obejmowali oni duchowieństwo diecezji, wydając liczne akty normatywne. Poza tym odnosiły się one w znacznej mierze do sieci dekanalnej i parafialnej diecezji, instytucji diecezjalnych, duszpasterstwa i wielu innych dziedzin życia diecezjalnego. Autor zdaje sobie sprawę z tego, że – gdy chodzi o poznanie recepcji materialnej tak doktryny Soboru, jak i norm KPK – niezbędną byłoby przeprowadzenie badań socjologicznych.

Opracowanie jest zatem udaną próbą poszukiwania odpowiedzi na pytanie o sposób i przedmiotowy zakres recepcji kościelnego prawa powszechnego w ustawodawstwie diecezji wrocławskiej, a tym samym w duszpasterstwie. Ukazany przezeń proces tej recepcji wskazuje, iż zmierzał on wyraźnie do posoborowej odnowy Kościoła partykularnego we wszystkich obszarach jego posłannictwa.

Z pewnością książka ks. Janusza Boruckiego zainteresuje zarówno historyków prawa kanonicznego i historyków Kościoła, jak i pastoralistów.

ks. Wojciech Góralski

Waldery Hilgeman, *L'ordinamento giuridico dello Stato della Città del Vaticano. Origine ed evoluzione*, Lateran University Press, Città del Vaticano 2012, ss. 367.

Państwo Miasta Watykańskiego (łac. *Status Civitatis Vaticanae*, wł. *Stato della Città del Vaticano*) powstało na mocy *Traktatów Laterańskich*, zawartych w Rzymie 11 lutego 1929 roku pomiędzy Królestwem Włoch a Stolicą Apostolską. Celem owego porozumienia było unormowanie wzajemnych stosunków, napiętych od chwili włączenia Rzymu do Królestwa Włoch i likwidacji Państwa Kościelnego w 1870 roku. Traktaty weszły w życie 7 czerwca 1929 roku. Na ich mocy nie